เสนาศึกษา

เล่มที่ ๙๑ ตอนที่ ๓ เดือนกรกฎาคม – กันยายน ๒๕๖๘ ISSN 0857-5002

CRMA FORUM

- วันพระราชทานกำเนิด รร.จปร. ครบ ๑๓๘ ปี
- พิธีเกิดเกียรติและอำลาชีวิตราชการทหารของนายทหารชั้นนายพล ประจำปี ๒๕๖๘

aw-cl-□□□□□□□□□□-□□□□□□□□□-91-3.indd 1 6/10/2568 20:27:48

อาเศียรวาททศพราชมหาวชิราลงกรณ์

วชิรา ลงกรณ์ ทศพราช
วชิรเกล้า เจ็บสิบสาม พระชนม์ชัย
วิชรกาล บำบัดทุกข์ บำรุงราษฎร์
วชิรเกียรติ เกริกก้อง กิดาการ
วชิรเนตร สรรค์สร้าง วิสัยทัศน์
วชิรบารมี ทศพิธธรรม ธ บำเพ็ญ
วชิรปราชญ์ การบิน การทหาร
วชิรชาญ พระราชดำริ พัฒน์ทวี
วชิรเฉลิม พระชนม์ พรรษา
วชิรพัฒน์ ไตรรัตน์พร สิริอนันต์
วชิรฉัตร ปกเกล้า ฉัพพรรณรังสี
วชิรสกล ยลหยาดฟ้า โพธิสมภาร
วชิรคุณ เหล่าประชา น้อมสำนึก
วชิรเสนา น้อมจงรัก ธ จอมไท

วชิรมาส วโรกาส เฉลิมสมัย
วชิรไท้ สมมงคล ฉลองกาล
วชิรบาท เสด็จเยี่ยมราษฎร์ ทุกทิศศานต์
วชิรบริบาล สยามพสก สุขร่มเย็น
วชิรหัตถ์ ประคองไทย พ้นยุคเข็ญ
วชิรเย็น กาลสมัย ไทยเปรมปรีดิ์
วชิรสาน รักษ์ต่อยอด พระทรงศรี
วชิรจักรี มิ่งขวัญไทย ไปนิรันดร์
วชิรราชา ศุภโยค เกษมสันต์
วชิรมั่น ทีฆายุ จิรัฏฐ์กาล
วชิรบารมี เดชานุภาพ แผ่ไพศาล
วชิรจักรวาล ยินพระนาม ถวายชัย
วชิรจารึก จารพระคุณ นิรัติศัย
วชิรรวมใจ ไทยทั้งชาติ ราษฎร์แผ่นดิน

ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม
ข้าพระพุทธเจ้า โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า
ผู้ประพันธ์ พ.ท. ผศ.สมโชติ วีรภัทรเวช
ประเภทบทประพันธ์ กลอนสุภาพ

aw-cl-□□□□□□□□□□-□□□□□□□□□-91-3.indd 2 6/10/2568 20:27:49

อาศิรวาทคือหัตถาแห่งพระบรมราชชนนี พันปีหลวง

สองมือแม่... คือหัตถา ครองพิภพ
เฝ้าฟูมฟัก รักละมุน อบอุ่นใจ
สองมือแม่... เคยเคียงขวัญ คู่ข้างพ่อ
แม่ช่วยพ่อ แก้ปัญหา ความยากจน
สองมือแม่... ฟื้นฟูศิลป์ แผ่นดินชาติ
ช่างสิบหมู่ ประณีตศิลป์ แผ่นดินไทย
สองมือแม่... สอนให้ลูก รักแผ่นดิน
รำลึกถึง บรรพชน เสียสละเพื่อนอง
สองมือแม่... รักผืนป่า พ่อรักน้ำ
พ่อเป็นป่า แม่จะเป็นน้ำ มิห่างคลาย
สองมือแม่.... คอยรักษา พยาบาล
องค์สภานายิกา สงเคราะห์ ชุบชีวิน
เก้าสิบสาม พรรษา บรมราชินีนาถ
สองมือกราบ... แทบพระบาท ขอร้องบำบวง
สองมือกราบ... รัตนตรัย เรืองรองรัตน์
ทรงพระเจริญ จตุรพิธ เคียงคู่ไทย
เฝ้าประคบ ประคองลูก ผ่านสมัย
แม่สร้างไทย สร้างคุณค่า สู่สากล
แม่สานต่อ ก่อเกิดงาน อนุสรณ์
ช่วยชุมชน ถักทอรัก ปันน้ำใจ
โลกประกาศ เกียรติคุณ ก้องไสว
ทั้งผ้าไหม ชุดประจำชาติ โขนเรืองรอง
รักท้องถิ่น ประวัติศาสตร์ ไทยทั้งผอง
เพื่อปกป้อง ถิ่นสยาม จนชีพวาย
แม่ติดตาม ดอยองรัก ภักดีถวาย
ดอยรารส่าย ไหลชื่นฉ่ำ แก่แผ่นดิน
กาชาดงาน สาธารณสุข ทั่วทุกถิ่น
โรคภัยสิ้น ตายบรรเทา ไทยทั้งปวง
พระบรมราช ชนนี พันปีหลวง
เชิญแผนสรวง จำนวยพร มงคลชัย
ปริตรพัฒน์ ดีฆายุ มหาสมัย
สถิตกลางใจ มิ่งขวัญชาติ ราษฎรินิรันดร์

ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม
ข้าพระพุทธเจ้า โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า
ผู้ประพันธ์ พ.ท. ผศ.สมโชติ วีรภัทรเวช
ประเภทบทประพันธ์ กลอนสุภาพ

aw-cl-□□□□□□□□□□-□□□□□□□□□-91-3.indd 3 6/10/2568 20:27:50

หอจดหมายเหตุต่างประเทศ หุดกระหม่อมอาจารย์ :

เอกสารเก่าเล่าเรื่องอาเซียน (2) การก่อตั้งสมาคม "อาเซียน": ความเป็นมาจากฝ่ายไทย

พันเอก ดร.สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ

"4 สรุป เมื่อกระแสโลกเป็นไปเช่นนี้ เอเชียตะวันออกเฉียงใต้จะเป็นอย่างไร

● ควรสร้างความสัมพันธ์ต่อกันในกลุ่มอาเซียน เป็นการร่วมมือ เพื่อให้มีอำนาจต่อรองกับประเทศอื่น..."

พลเอกหญิง สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ "บทนำ : เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในปริบทโลก" วิชาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (HI 4105) 10 กันยายน 2552

บทนำ

ใจความจากเนื้อหาสรุปของเอกสารประกอบการทรงสอนข้างต้นนี้ คือ คำถามและคำตอบที่ทูลกระหม่อมอาจารย์ทรงทิ้งท้ายไว้อย่างสั้น ๆ จากการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (HI 4105) ซึ่งเป็นวิชาเลือกเสรีของนักเรียนนายร้อยชั้นปีที่ 4 เมื่อปี พ.ศ. 2552 แต่ใจความสั้น ๆ จากคำถามและคำตอบตามพระราชนิพนธ์การสอนนี้ กลับมีความหมายที่สำคัญยิ่งต่อคนไทยและชาวอาเซียนในปัจจุบัน-อนาคต ที่ควรต้องสร้างความตระหนักรู้ไว้เพื่อร่วมกันพัฒนาความสัมพันธ์ให้เหนียวแน่นต่อไป ซึ่งจะได้นำมาขยายความในตอน 2 นี้

สาระหลักในตอน 2 นี้ ซึ่งจะได้เน้นเรื่อง "การก่อตั้งสมาคม "อาเซียน": ความเป็นมาจากฝ่ายไทย" ก็คือจุดเริ่มต้นตามนัยที่ทูลกระหม่อมอาจารย์ทรงเน้นไว้ข้างต้น และควรเน้นไว้อีกครั้งว่า "...ควรสร้างความสัมพันธ์ต่อกันในกลุ่มอาเซียน เป็นการร่วมมือ เพื่อให้มีอำนาจต่อรองกับประเทศอื่น..." นั้น คือคำตอบที่ชัดเจนในยุคประชาคมอาเซียน แต่คงมิใช่เฉพาะกับนักเรียนนายร้อยและทหารอาชีพเท่านั้น หากควรต้องยึดเป็นภารกิจหลักของชาวไทย-อาเซียนอย่างมั่นคงต่อไป เพราะอาเซียนก็ยังคงต้องเผชิญกับชาติมหาอำนาจในยุคของ จีน - BRICS+ กับสหรัฐอเมริกา - Trump 2.0 ดังนั้น การรวมกลุ่มของอาเซียนบนเวทีระเบียบโลกใหม่ จึงยังเป็นเรื่องจำเป็นเสมอ ดังเช่น วาระสำคัญของการประชุมสุดยอดของอาเซียนครั้งที่ 46 เมื่อวันที่ 26 พฤษภาคม 2568 ที่มาเลเซีย

ที่จริง ตามแนวความคิดและความรู้สึกของผู้คนในภูมิภาคบนเส้นทางความร่วมมือนี้ ที่ต้องการรวมกลุ่มเพื่อให้มีอำนาจต่อรองกับประเทศอื่น ๆ นั้น แน่นอนว่า คงมิใช่เป็นเพียงสิ่งจำเป็นในช่วงสมัยปัจจุบัน-อนาคตเท่านั้น หากแต่เป็นสิ่งจำเป็นที่ชาวอาเซียนมีความใฝ่ฝันและได้พยายามกันมานานแล้วในอดีต และมีความโดดเด่นขึ้นในยุคที่ตะวันตกเข้ามายึดดินแดนและปกครองในสมัยอาณานิคมและต่อเนื่องมาในสมัยหลังสงครามโลกครั้งที่ 2

อย่างไรก็ดี รูปธรรมของเรื่องนี้ คือการรวมตัวและจัดตั้งเป็นองค์การความร่วมมือในระดับภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นั้น เพิ่งเกิดขึ้นในสมัยสงครามเย็น ดังจะเห็นได้จากความพยายามครั้งแรก เมื่อปี 2490 ในนามสันนิบาตเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (Southeast Asia League) ต่อมาปี 2504 ในนามสมาคมเอเชียตะวันออกเฉียงใต้หรือสมาคมอาสา (Association of Southeast Asia: ASA) และมาประสบความสำเร็จในปี 2510 คือ สมาคมประชาชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้หรืออาเซียน (Association of Southeast Asia Nations, ASEAN)

เรื่องความเป็นมาของความพยายามในการจัดตั้งองค์การความร่วมมือนี้ มีหลักฐานและข้อเท็จจริงจากเอกสารชั้นต้นของไทยและต่างประเทศจำนวนไม่น้อย และมีงานวิจัย วิทยานิพนธ์ ตำรา - บทความวิชาการต่าง ๆ ได้นำเสนอเรื่องนี้ไว้จำนวนไม่น้อยเช่นกัน แต่การนำเสนอจากจุดตั้งต้นในเรื่องนี้ผู้เขียนเห็นว่าเพื่อให้เข้ากับงานเขียนเชิงสารคดี กึ่งวิชาการและเรื่องเล่าชวนคิดชวนถกเถียงอย่างสนุก แต่มีเนื้อหาและได้ความรู้ใหม่ ๆ จึงได้อาศัยบันทึกและเรื่องเล่าของผู้นำไทยท่านหนึ่งซึ่งมีบทบาทหรืออยู่เบื้องหลังในการก่อตั้งสมาคมอาเซียนโดยตรง คือ บันทึกและเรื่องเล่าของพันเอก (พิเศษ) ดร.ถนัด คอมันตร์ เป็นตัวเดินเรื่องและค้นอ่านเอกสาร NARA ต่อไป

พันเอก (พิเศษ) ดร.ถนัด คอมันตร์ : บันทึกและเรื่องเล่า

การพินิจความเป็นมาของการก่อตั้งสมาคม "อาเซียน" นี้ แม้ได้อาศัยเรื่องเล่าของฝ่ายไทยเป็นหลัก แต่เข้าใจได้ว่า ความคิดและข้อเสนอของไทยน่าจะอยู่ในกระแสเดียวกันกับความคิดอ่าน ความต้องการของชาติอื่น ๆ ที่ร่วมก่อตั้งอาเซียนด้วย คือ ฟิลิปปินส์ มาเลเซีย สิงคโปร์ และอินโดนีเซีย และในการพิจารณานี้ได้อาศัยเรื่องเล่ามาจากผู้มากด้วยประสบการณ์ในขณะนั้นท่านหนึ่ง คือ พันเอก (พิเศษ) ดร.ถนัด คอมันตร์ (Col. Dr.Thanat Khoman) อดีตรองนายกรัฐมนตรี (2523-2526) อดีตรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ (2502-2514) และอดีตเอกอัครราชทูตไทยประจำสหรัฐอเมริกา (2500-2502) เป็นหลักในการนำร่องของการพิจารณานี้และการค้นอ่านเอกสารลับของสหรัฐอเมริกา (NARA) เพิ่มเติมต่อไป เพราะท่านเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการก่อตั้งสมาคมประชาชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (อาเซียน) พร้อมทั้งยังมีเรื่องเล่าที่สนุก มีความหมายและน่าสนใจดียิ่งด้วย

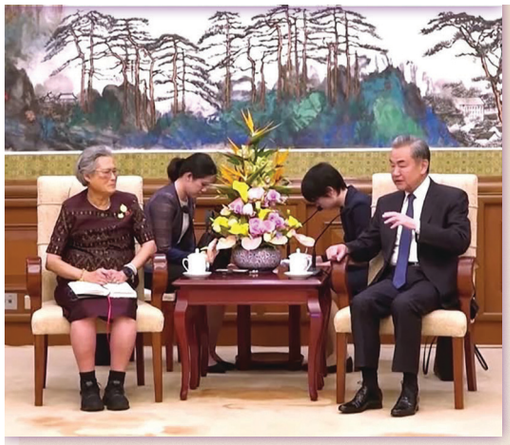
พันเอก (พิเศษ) ดร.ถนัด คอมันตร์ ได้บรรยายเรื่องนี้ไว้อย่างน่าสนใจและถือเป็นกุญแจสำคัญในการขุดหาอดีตของกำเนิดอาเซียน ในหัวข้อเรื่อง "ริเริ่มก่อตั้งสมาคมประชาชาติเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (ASEAN)" เมื่อปี 2530 ในโอกาสครบรอบ 20 ปีของการก่อตั้งสมาคมอาเซียน ซึ่งหลังจากนั้นมีการถอดความเป็นรูปของบทความรวบรวมอยู่ในหนังสือ **นโยบายต่างประเทศไทยบนทางแพร่ง** (2533) ที่มี รศ.ฉันทิมา อ่องสุรักษ์ บรรณาธิการ ต่อมาทางคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้นำบทความดังกล่าวนี้มาพิมพ์ใหม่อีกครั้งเพื่อเป็นหนังสือที่ระลึก เนื่องในวาระคล้ายวันสถาปนาคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ประจำปี 2559 โดยใช้ชื่อเดิม **ริเริ่มก่อตั้งสมาคมประชาชาติเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (ASEAN)** โดยมี ผศ.ดร.ภูริ ฟูวงศ์เจริญ บรรณาธิการ (2559)

เนื้อหาตามบันทึกและเรื่องเล่านี้ พันเอก (พิเศษ) ดร.ถนัด คอมันตร์ ได้เน้นให้เห็นว่า เหตุผลหรือที่มาของความคิดในการก่อตั้งสมาคมอาเซียนนั้นส่วนสำคัญประการหนึ่งก็คือ "ความอ่อนแอของ ส.ป.อ. (ซีโต้)" (Southeast Asia Treaty Organization - SEATO) ความว่า "...เราทราบกันว่าซีโต้หรือที่ไทยเรียกว่า ส.ป.อ. ถูกขนานนามว่าเป็น เสือกระดาษ คือ ไม่มีความหมาย ไม่มีประสิทธิภาพ หรือสมรรถภาพ และโดยเฉพาะไม่เป็นที่ยำเกรงต่อคอมมิวนิสต์" และอีกครั้งว่า "...ที่เล่ามาให้ฟังก็เพื่อให้เข้าใจว่า การก่อตั้งสมาคมอาเซียน (ASEAN) นั้น เป็นเรื่องความจำเป็นสำหรับความอยู่รอดของประเทศชาติอีกประการหนึ่งคือ ความอ่อนแอของ ส.ป.อ. (ซีโต้)"

ร่องรอยจากเรื่องเล่านี้แสดงนัยไว้อย่างชัดเจนว่า ความคิดในการก่อตั้งอาเซียนนั้นน่าจะมาจากเรื่องความจำเป็นสำหรับความอยู่รอดของประเทศชาติ และความอ่อนแอของ ส.ป.อ. (ซีโต้) ซึ่งทั้งสองประการนี้ก็คือ ภัยจากคอมมิวนิสต์ในสมัยนั้นนั่นเอง แต่ข้อสงสัยหนึ่ง

aw-cl-□□□□□□□□□□-□□□□□□□□□-91-3.indd 26 6/10/2568 20:28:32

ซึ่งมิใช่มาจากเรื่องเล่าของฝ่ายไทย หากมาจากพันธมิตรสำคัญของไทยในขณะนั้น คือภัยจากคอมมิวนิสต์ได้กลายเป็นปัจจัยสำคัญที่จำเป็นหรือผลักดันให้ไทย-เพื่อนบ้านเกิดความคิดในการก่อตั้งอาเซียน แต่อาจมิได้อยู่ในความคิดของสหรัฐอเมริกาก็ได้ เพราะหากพินิจพิเคราะห์จากข้อมูลในเอกสารลับของ NARA สหรัฐอเมริกาเน้นแต่ SEATO (ส.ป.อ./ซีโต้) และถือว่าพอเพียงแล้วในการรับมือกับการคุกคามนั้น

ที่สำคัญยิ่งก็คือ หากพินิจพิเคราะห์จากข้อมูลในเอกสารลับของ NARA กลับพบว่า ความคิดในการก่อตั้งสมาคมอาเซียนนั้น มาจากท่าทีที่ไทยเอง รวมทั้งสมาชิกริเริ่มกลุ่มอาเซียนอีก 4 ชาติ ที่ต่างไม่พอใจบทบาทและอิทธิพลของสหรัฐอเมริกาในการกำหนดข้อบังคับต่าง ๆ ให้กับประเทศเล็ก ๆ เช่น ไทย จึงเป็นไปได้ว่ารากฐานทางความคิดที่ลึกกว่าภัยคอมมิวนิสต์นั้น นั่นก็คือ ความต้องการเป็นอิสระจากสหรัฐอเมริกานั่นเอง และ/หรือจากระบบ 2 ขั้ว 2 ค่ายมหาอำนาจในขณะนั้น ในขณะเดียวกันการก่อตั้งอาเซียน ก็ต้องการแสวงหาสันติภาพหรือการอยู่ร่วมกันอย่างสันติกับกลุ่มประเทศต่าง ๆ ทั้งในระดับภูมิภาคและระดับโลกที่มีระบบการเมืองต่างกันเป็นสำคัญ

ข้อพิจารณาในเรื่องนี้ โดยเฉพาะความต้องการเป็นอิสระจากสหรัฐอเมริกานั้น แน่นอนว่าการบอกเล่าของพันเอก (พิเศษ) ดร.ถนัด คอมันตร์ คงไม่สามารถกล่าวถึงหรือบอกตามตรงในขณะนั้นได้ แต่สิ่งที่ท่านพันเอก (พิเศษ) ผู้นี้พอแสดงออกได้บ้างในระยะหลัง นั่นก็คือ การย้อนกลับไปแสดงตัวอย่างในอดีตของไทยที่ต้องเผชิญกับชาติมหาอำนาจเก่า โดยเฉพาะอังกฤษ โดยเล่าเป็นตัวอย่างคล้ายทำนองเปรียบเทียบหลายครั้งด้วยกัน ความว่า

> "...ภูมิภาคในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นภูมิภาคของประเทศเล็ก ๆ และส่วนมากเคยเป็นอาณานิคมของประเทศยุโรปและอเมริกา ยกเว้นประเทศไทย แต่ไทยก็ไม่ได้มีเอกราชที่สมบูรณ์ ไทยถูกกลั่นแกล้งบีบบังคับต่าง ๆ เช่น การเก็บภาษีขาเข้า...แสดงให้เห็นว่าเราก็มิได้มีเอกราชโดยสมบูรณ์ โดยเฉพาะไม่มีอธิปไตยในด้านภาษีอากร อีกอย่างหนึ่งไทยอยากสร้างทางรถไฟจากชายแดนทางใต้เมืองหลวง แต่ไทยไม่มีเงิน ก็ต้องไปกู้ประเทศอังกฤษ...อังกฤษว่าถ้าไทยต้องการเงินสร้างทางรถไฟ ไทยจะต้องทำทางรถไฟให้เหมือนกับทางรถไฟในมาลายา... แสดงว่าไทยแม้ไม่เป็นเมืองขึ้น แต่ไทยก็ไม่เป็นเอกราช เพราะถูกบังคับเรื่องศาลไทย..."

จุดสำคัญที่ พันเอก (พิเศษ) ดร.ถนัด คอมันตร์ ได้หยิบยกเรื่องนี้มาพูดก็น่าจะมีความหมายซ่อนอยู่ในเรื่องทำไมไทยและเพื่อนบ้านต้องริเริ่มการจัดตั้งอาเซียน นั่นก็คือ ความต้องการเป็นอิสระจากสหรัฐอเมริกา-ค่ายโลกเสรี ด้วยการริเริ่มในการสร้างองค์การความร่วมมือในระดับภูมิภาคจากทุกประเทศของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ดังจะเห็นได้จากข้อสรุปที่ท่านเล่า จากการสรุปบทเรียนทางประวัติศาสตร์ในช่วงนี้ไว้ ความตอนหนึ่งน่าสนใจยิ่งว่า

> "ทั้งสามตัวอย่างแสดงให้เห็นว่า ทั้ง ๆ ที่ไทยไม่ใช่เมืองขึ้น แต่ประเทศไทยก็ไม่มีเอกราชสมบูรณ์ ย้อนกลับมาที่สภาพหรือสถานการณ์ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ประเทศซึ่งเคยเป็นเมืองขึ้นของประเทศทางยุโรป ก็ยังมีความเคืองแค้นเกลียดชังประเทศเหล่านี้อยู่ จึงไม่ต้องการที่จะเข้าไปร่วมมือกับองค์การที่ชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้คิดว่าชาวตะวันตก ซึ่งเคยเป็นนายเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มาก่อน คอยบงการอยู่เบื้องหลัง คือ ประเทศเหล่านี้ไม่ต้องการที่จะไปร่วมในกลุ่มประเทศที่ใกล้ชิดหรืออยู่ภายใต้บังคับบงการของต่างชาติ ซึ่งชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้คิดว่าไทยเป็นเช่นนั้น ซึ่งความจริงไทยไม่ได้เป็นเช่นนั้น เพราะไทยไม่ต้องการอยู่ภายใต้บงการของฝรั่ง แต่ชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้คิดเช่นนั้น จะเป็นพม่า เขมร ก็ไม่ยอมเข้าร่วมในองค์การส่วนภูมิภาคที่ไทยเสนอ ทั้งที่ในใจก็เห็นพ้องต้องกันว่า ควรจะมีการร่วมมือส่วนภูมิภาค...นี่ก็เป็นสถานการณ์ของประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้"

อันที่จริงแล้ว "ทั้งสามตัวอย่าง" ที่พันเอก (พิเศษ) ดร.ถนัด คอมันตร์ ได้กล่าวถึงนี้ เกิดขึ้นตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 - 5 ในสมัยที่ไทยเราต้องเผชิญกับการเข้ามีบทบาทและอิทธิพลของชาติมหาอำนาจต่าง ๆ โดยเฉพาะเริ่มจากอังกฤษ แต่เหตุการณ์คล้ายทำนองเดียวกันนี้ก็คงเกิดขึ้นในความรู้สึกของผู้นำฝ่ายไทยได้เช่นกัน ในสมัยต่อมา เช่น ช่วงสมัยสงครามเย็น ที่สหรัฐอเมริกาเข้ามีบทบาทและอิทธิพลอย่างมากในช่วงทศวรรษ 2490 - 2520 ด้วยหลักใหญ่คือ การช่วยป้องกันภัยคุกคามจากคอมมิวนิสต์ในนามซีโต้ (SEATO/ส.ป.อ.) แต่ในขณะเดียวกัน สหรัฐอเมริกากลับมีข้อกำหนด มีเงื่อนไขต่าง ๆ ต่อไทยไม่น้อย โดยเฉพาะการห้ามการติดต่อกับฝ่ายคอมมิวนิสต์ในแทบทุกด้าน รวมถึงการค้าขายการส่งสินค้าต่าง ๆ ที่ไทยเคยค้าขายกับจีนแดงและรัสเซีย ฯลฯ ซึ่งทั้งหมดนี้ผู้นำไทยย่อมรู้สึกข้องใจและมองออกว่า สหรัฐอเมริกาเน้นผลประโยชน์ของตนเองมากกว่าประเทศเล็ก ๆ เช่น ไทย แต่ผู้นำไทยคง "น้ำท่วมปาก" พูดไม่ออก บอกไม่ถูก ได้แต่เก็บไว้ในใจและนำมาบอกกล่าวเป็นนัยตามบันทึกนี้

เรื่องนี้พันเอก (พิเศษ) ดร.ถนัด คอมันตร์ ได้กล่าวถึงจุดหมายของการก่อตั้งสมาคมอาเซียนในบริบทช่วงนั้นได้เป็นอย่างดี ทั้งยังย้อนกลับไปในอดีตว่า ท่านได้รับความคิดนี้มาจากใคร ความตอนหนึ่งว่า

> "เราจะเห็นในโลกปัจจุบัน ทั้ง ๆ ที่มีประเทศที่อ้างเป็นประชาธิปไตย หรือเคารพสิทธิมนุษยชนมาก แต่ในใจจริงของประเทศต่าง ๆ นี้โดยเฉพาะประเทศใหญ่ ๆ ล้วนแล้วแต่มีความต้องการที่จะส่งเสริมแสวงหาผลประโยชน์แห่งชาติของตนเป็นใหญ่ ผลประโยชน์ของชาติอื่นเขาไม่สน และเขาพยายามที่จะเอารัดเอาเปรียบให้มาก โดยเฉพาะในปัจจุบันนี้ และในอนาคตที่จะถึง อาจจะเป็นระยะเวลาที่ลำบากมากสำหรับประเทศเล็ก ๆ โดยเฉพาะประเทศที่ไม่รวมกัน แต่เมื่อรวมกันแล้วอย่างน้อยก็ดีขึ้นกว่าเดิม ข้อคิดอันนี้ก็เป็นความจริง ตลอด 20 ปีที่ผ่านมาได้พิสูจน์แล้วว่า ความต้องการของเราที่จะรวมกันเพื่อให้เป็นกอบเป็นกำขึ้น ได้ประโยชน์ตามที่เรามุ่งหวังนี้เป็นจุดหมายที่แท้จริง ไม่ว่าใครจะเดาว่าอย่างไรก็ตาม
>
> ผู้บรรยายขอย้ำว่า วัตถุประสงค์ที่เราต้องการก็คือ เราต้องการจะให้ความแบ่งแยกกันในหมู่ประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นี้หมดสิ้นไป และให้เป็นกอบเป็นกำขึ้นมา ข้อคิดอันนี้ผู้บรรยายได้มาจากหลายฝ่าย ฝ่ายที่สำคัญที่สุดคือ ท่านปรีดี พนมยงค์ ซึ่งเป็นท่านแรกที่ได้ให้ความคิดเห็นว่า หลังสงครามโลกครั้งที่สอง ประเทศต่าง ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้น่าจะรวมตัวกัน ตอนนั้นท่านมุ่งไปทางอินโดจีน ซึ่งถ้าฝรั่งเศสถอนตัวออกไป ก็จะเกิดช่องว่าง (Vacuum) เพราะฉะนั้นประเทศไทยซึ่งเป็นประเทศเก่าแก่ ซึ่งไม่เคยตกเป็นทาสของใคร ก็น่าจะเป็นผู้ริเริ่มในการรวมประเทศต่าง ๆ ไม่ใช่รวมภายใต้การบงการของประเทศไทย แต่รวมในฐานะเป็น Partner เป็นผู้ที่มีประโยชน์ส่วนได้ส่วนเสียเท่าเทียมกัน"

แนวคิดเรื่องการรวมตัวของประเทศในภูมิภาคนี้ คือ "ไม่ใช่รวมภายใต้การบงการของประเทศไทย แต่รวมในฐานะเป็น partner เป็นผู้ที่มีประโยชน์ส่วนได้ส่วนเสียเท่าเทียมกัน" น่าจะเป็นสิ่งที่ผู้นำไทยก็คงหวังจากฝ่ายสหรัฐอเมริกาหรือชาติมหาอำนาจอื่น ๆ เช่นกัน ทั้งนี้เพราะโดยธรรมชาติแล้ว ทุกประเทศไม่ว่าใหญ่หรือเล็ก ๆ ไม่ยกเว้นไทย แต่ทุกประเทศล้วนต่างก็มีผลประโยชน์แห่งชาติที่ต้องรักษา และที่สำคัญยิ่งก็คือ ประเทศเล็กทั้งหลายต่างก็ต้องการเป็นอิสระ มีเอกราชในการบริหารจัดการบ้านเมืองของตนเองมากกว่าอยู่ภายใต้การบงการของชาติมหาอำนาจ ที่เข้ามามีบทบาทและอิทธิพลในฐานะมิตร ในฐานะพี่ใหญ่ ซึ่งคงความเหนือกว่าด้วยข้ออ้างช่วยป้องกันภัยศัตรูจากภายนอก

พินิจในแง่นี้ ความรู้สึกของพันเอก (พิเศษ) ดร.ถนัด คอมันตร์ ที่ได้บรรยายไว้ในปี พ.ศ. 2530 ก็อาจสะท้อนมาจากส่วนลึกที่ไทยต้องเผชิญกับปัญหาต่าง ๆ ภายใต้แรงกดดันจากความเป็นพันธมิตร โดยเฉพาะจาก "พี่ใหญ่" คือ สหรัฐอเมริกา ที่มักบงการหรือบังคับไทยอยู่ไม่น้อย ไทยจึงริเริ่มเรื่องการก่อตั้งสมาคมอาเซียนขึ้นมา และน่าจะเป็นจริงเช่นนั้น เนื่องจากมีหลักฐานชั้นต้นรองรับอยู่ไม่น้อย โดยเฉพาะข้อมูลลับในเอกสารของสหรัฐอเมริกา (NARA)

aw-cl-[redacted]-91-3.indd 27 6/10/2568 20:28:33

ตามข้อสมมติฐานนี้ มีข้อเท็จจริงรองรับอยู่มากมายจากเอกสารลับของ NARA ดังที่ผู้เขียนเคยไปค้นอ่านเอกสารชุด RG 59 และ RG 84 เพื่อทำความเข้าใจ เข้าถึง ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับสหภาพโซเวียต/รัสเซีย จากมุมมองของเอกสารสหรัฐอเมริกา และข้อมูลที่ค้นพบในครั้งนี้ (เมื่อปี 2556-59) มีนัยสำคัญที่น่าสนใจว่า แม้ในช่วงสงครามเย็นนั้น ไทยกับรัสเซียเป็นศัตรูกัน เพราะด้วยการยึดอุดมการณ์ที่แตกต่างกันโดยพื้นฐานก็จริง แต่ความเป็นศัตรูหรือช่องว่างความสัมพันธ์ดังกล่าวกลับได้รับการขยายให้กว้างขึ้นอย่างมากจากฝ่ายสหรัฐอเมริกา คือปัญหาไทยกับรัสเซียส่วนหนึ่งมาจากนโยบายและการปฏิบัติการของสหรัฐอเมริกาเป็นตัวแปรสำคัญด้วย

ทั้งนี้ก็เนื่องจากสหรัฐอเมริกามักแสดงบทบาทชี้นำและคอยกำกับฝ่ายไทยอยู่เสมอ และแทบทุกด้านเลยก็ว่าได้ เรื่องนี้มิใช่เพราะสหรัฐอเมริกาเห็นว่าภัยจากรัสเซียหรือคอมมิวนิสต์เป็นเรื่องใหญ่ หากเพราะสหรัฐอเมริกาเองก็ต้องการผูกขาดผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ - การค้า (บรรยากาศเช่นนี้ก็อาจเทียบได้กับสมัยปัจจุบันเรื่องกำแพงภาษีจากนโยบาย Trump 2.0) จึงได้กำหนดมาตรการกีดกัน การป้องกันต่าง ๆ ทั้งโดยทางตรงและทางอ้อมกับไทยในหลายรูปแบบ ในทางหนึ่งที่ปรากฏอย่างสม่ำเสมอ ก็คือการค้ากับรัสเซีย/ค่ายคอมมิวนิสต์นั้น ทางสหรัฐอเมริกาได้กำหนดสินค้าต้องห้ามจำนวนมาก ซึ่งรายการสินค้าต้องห้ามนี้คือ สินค้าหลัก ๆ ที่ไทยส่งออกมาแล้วทั้งสิ้น ที่สำคัญคือ ไทยต้องรายงานให้สหรัฐอเมริกาทราบทุกเดือนเสมอว่า ได้ขายสินค้าอะไรกับค่ายโลกคอมมิวนิสต์ แน่นอนว่าภายใต้กระบวนการเช่นนี้ ผู้นำ/รัฐบาลไทยย่อมต้องเผชิญกับแรงกดดันจากฝ่ายสหรัฐไม่น้อย ในฐานะที่ประเทศไทยเป็นชาติเอกราช

อันที่จริงแล้ว เรื่องนี้ผู้นำไทยก็คงทราบดีและรับรู้อยู่เต็มอก เพราะประเทศที่สร้างแรงกดดันไทยนั้น แทนที่จะมาจากฝ่ายรัสเซีย/ค่ายคอมมิวนิสต์ กลับมาจากฝ่ายพันธมิตรในค่ายโลกเสรีด้วยกันเองเสียเป็นส่วนใหญ่ ดังนั้น เมื่อมีโอกาสบ้าง ผู้นำไทยจึงพยายามหลุดออกมาจากค่ายโลกเสรี ด้วยการจัดตั้งกลุ่มอิสระภายในภูมิภาค เช่น ASA, ASEAN และการเข้าหารัสเซียและจีนแดงมากขึ้นในเวลาต่อมา เมื่อสหรัฐอเมริกาและ SEATO ได้ลดบทบาทและอิทธิพลในฐานะนายใหญ่ของไทยและหลายประเทศใน ASEAN ในช่วงต้นทศวรรษ 1970 เป็นต้นมา

นอกจากเรื่องอาเซียนและรัสเซียแล้ว ผู้นำไทยก็พยายามหาทางออกห่างจากค่ายเดิม-โลกเสรีเท่าที่สถานการณ์ได้เอื้ออำนวยให้ และหนทางหนึ่งที่เป็นไปได้ก็ด้วยการเข้าหาจีนแดงเมื่อมีโอกาส เพราะจีนเป็นตลาดใหญ่มานานแล้ว ที่สำคัญคือ การคบหากับจีนย่อมเป็นหลักประกันเรื่องภัยคอมมิวนิสต์หรือการสร้างดุลอำนาจไปในตัวด้วย ดังนั้น เมื่อมีโอกาส ไทยจึงหันไปปรับความสัมพันธ์กับจีนในช่วงต้นทศวรรษ 1970 ซึ่งก็ถูกจับตามองจากฝ่ายสหรัฐอเมริกาเช่นเดิม (ดู เอกสารลับ เรื่อง "Ping Pong Diplomacy – Thai moves toward contact with PRC)" พันเอก ดร.สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ "120 ปี ไทย-รัสเซีย: การทบทวนองค์ความรู้สมัยสงครามเย็นตอนต้น จากมุมมองของนักการทูตและเอกสารลับฯ" พลเอกหญิง ศ.ดร.สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี (บก.) **120 ปีแห่งความสัมพันธ์ระหว่างราชอาณาจักรไทย-รัสเซีย จากมุมมองของเอกสารรัสเซีย สหรัฐอเมริกาและนักวิชาการไทย-รัสเซียศึกษา**, 2560)

อย่างไรก็ดี เรื่องที่ผู้นำฝ่ายไทยไม่พอใจท่าทีของสหรัฐอเมริกานี้ ฝ่ายสหรัฐอเมริกาเองกลับแสดงอาการและตอบสนองได้ชัดเจนกว่า โดยเฉพาะหากเรื่องที่ไม่พอใจนั้นเป็นเรื่องในด้านที่เกี่ยวกับการทหาร ความมั่นคง ดังความเห็นที่ พันเอก (พิเศษ) ดร.ถนัด เล่าประเด็นนี้ไว้ว่า "...ทางสหรัฐเองเมื่อเห็นไทยโดยเฉพาะตัวผู้บรรยาย (พันเอก (พิเศษ) ดร.ถนัด คอมันตร์) ไม่มีความศรัทธาในซีโต้ ก็พยายามหาทางแก้ไขให้ซีโต้มีประสิทธิภาพมากขึ้น จึงได้ปรึกษากับรัฐมนตรีต่างประทศ ดีนรัสค์ ซึ่งตกลงจะออกแถลงการณ์ร่วม...ในที่สุดก็ออกแถลงการณ์ร่วมซึ่งมีค่าเท่า ๆ กับเป็นสนธิสัญญาชนิดหนึ่ง" และมีน้ำหนักกว่าซีโต้ "...แถลงการณ์ร่วมระหว่างรัฐมนตรีดีนรัสค์ กับผู้บรรยาย (หมายถึง พันเอก (พิเศษ) ดร.ถนัด คอมันตร์) อย่างน้อยก็มีประโยชน์มากกว่าสัญญาซีโต้..." (แถลงการณ์ร่วมนี้เกิดขึ้นในปี 2505)

แต่หากเป็นข้อเสนอในเรื่องด้านการเมือง การเจรจาสันติภาพกับฝ่ายคอมมิวนิสต์ในปัญหาสงครามเวียดนามแล้ว ฝ่ายสหรัฐอเมริกากลับแสร้งไม่รู้ มิได้ใส่ใจมากนัก โดยเฉพาะการริเริ่มของ ASA และการจัดตั้ง ASEAN ดังจะเห็นได้ว่าฝ่ายความมั่นคง เช่น CIA กลับมิได้สนใจกับข้อเสนอของไทยในเรื่องการจัดตั้งและการดำเนินการในช่วงสิบปีแรกของอาเซียน ซึ่งก็สอดคล้องกับข้อมูลลับในเอกสารของสหรัฐอเมริกา (NARA) ดังที่ปรากฏในเอกสารลับชุด RG 59 และ RG 84

ที่สำคัญคือ ข้อมูลจากเอกสารลับของ NARA ในบริบทแวดล้อมใหญ่ของสงครามเย็นในขณะนั้น กลับยืนยันและมีข้อเท็จจริงอยู่มากที่แสดงให้เห็นทั้งในทางตรงและทางอ้อมว่า ฝ่ายไทยตั้งแต่ระดับผู้นำลงมาถึงระดับผู้ปฏิบัติการ รวมทั้งฝ่ายเอกชนพ่อค้านักธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการค้าต่างประเทศ โดยเฉพาะการค้ากับค่ายโลกคอมมิวนิสต์ซึ่งมีมูลค่าไม่น้อย ต่างก็รู้สึกไม่พอใจต่อนโยบาย ข้อกำหนดที่สหรัฐอเมริกาห้ามค้าขายหรือมีกฎระเบียบอย่างเข้มงวดในการค้าขายกับค่ายคอมมิวนิสต์ แต่ฝ่ายไทยก็ไม่สามารถแสดงออกมาได้อย่างชัดเจนนัก

อย่างไรก็ตาม หนทางออกของเรื่องนี้ก็ยังพอมีช่องทางอยู่บ้าง และสะท้อนให้เห็นถึงภูมิปัญญาและจุดยืนของผู้นำไทยที่มี "ความชาญฉลาด" และรู้จักใช้นโยบายในการ "หลอกล่อ" กับฝ่ายสหรัฐอเมริกา เช่นเดียวกับผู้นำไทยในอดีตที่ผ่านมา ดังเช่นในสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 ซึ่งทั้งฝ่ายจอมพล ป. พิบูลสงคราม และฝ่ายนายปรีดี พนมยงค์-เสรีไทย ต่างก็เคยดำเนินการมาในลักษณะเช่นนี้มาแล้ว ในการ "หลอกล่อ" กับฝ่ายญี่ปุ่นและฝ่ายสัมพันธมิตร "อย่างชาญฉลาด" และนำพาประเทศอยู่รอดปลอดภัย ซึ่งเรื่องนี้มีนักวิชาการตะวันตกเสนอข้อคิดไว้อย่างน่าสนใจ และไทยเราสามารถเรียนรู้ นำมาใช้พินิจผู้นำไทย-อาเซียนในสมัยสงครามเย็นได้เป็นอย่างดียิ่ง

บทบาทของผู้นำประเทศเล็ก : ข้อคิดจากนักวิชาการตะวันตก-สำนักคิดอเมริกัน

ควรกล่าวไว้ก่อนว่า ผู้เขียนมิได้นิยมชมชอบพวกตะวันตกหรือพวกอเมริกันมากนัก แม้เคยใช้ชีวิตและเรียนปริญญาเอกอยู่ที่สหรัฐอเมริกามานานหลายปีก็ตาม และยังคงคิดจะไปสหรัฐอเมริกาเสมอหากมีโอกาส แม้อยู่ในสมัย Trump 2.0 ด้วยนโยบาย "America First" และกำแพงภาษีสูงก็ตาม ทั้งนี้เพื่อแสวงหาข้อมูลและความรู้ทางวิชาการเพิ่มเติม เพราะในด้านข้อมูล ความรู้หรือเรื่องวิชาการแล้ว ก็ต้องยอมรับว่าพวกตะวันตกหรือคนอเมริกันนั้น มีความเป็นนักอ่าน นักคิด นักสร้างสรรค์ นักเขียน และผลิตผลงานวิชาการ นวัตกรรมใหม่ ๆ ที่ท้าท้ายเสมอ

สิ่งเหล่านี้จึงเป็นเหตุผลที่ผู้เขียนยกย่อง ศ.ดร. Alfred W. McCoy (อัลเฟรด ดับเบิลยู แมคคอย) ไว้ในใจเสมอ ท่านเคยเป็นอาจารย์ของผู้เขียนมาก่อน ณ มหาวิทยาลัยวิสคอนซิน แมดิสัน (University of Wisconsin–Madison) และท่านก็คือ หนึ่งในบรรดานักวิชาการอเมริกันที่ทำงานหนักและมีวินัยในทางวิชาชีพระดับสูง คือมีความรับผิดชอบ ขยันและอดทน ไม่ต้องให้ใครมาบังคับ ท่านก็ผลิตงานที่มีคุณภาพออกมาอย่างสม่ำเสมอ และเป็นที่ยอมรับกันอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะด้านเอเชียศึกษาและ/หรือนักประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้

แนวคิดของ ศ.ดร. McCoy (อาจารย์แมคคอย) ในข้อเขียนชิ้นเล็ก ๆ ที่ผู้เขียนจะได้กล่าวถึงต่อไปนี้ ก็คือการมองและอธิบายพฤติกรรมทางการเมืองของผู้นำในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้สมัยสงครามโลกฯ จากภายในหรือข้างในคือจากมุมมองของผู้นำท้องถิ่นหรือจากจุดยืนของชาวพื้นเมืองในภูมิภาคนี้ที่มีกลอุบายของตนเองในการบริหารจัดการ รับมือกับการเข้ามาของชาติมหาอำนาจ-การเมืองระดับโลก โดยที่ผู้นำในแต่ละประเทศของภูมิภาคนี้

aw-cl-□□□□□□□□□□-□□□□□□□□□-91-3.indd 28 6/10/2568 20:28:34

ยังคงเป็นผู้กระทำมากกว่าผู้ถูกกระทำ คือมิใช่เป็นเพียงรัฐบาลหุ่นหรือต้องทำตามฝ่ายมหาอำนาจที่ตนเลือกหรือสังกัดอย่างตายตัว เพราะในความจริงแล้วผู้นำประเทศเล็ก เช่น ผู้นำไทยทั้งฝ่ายทหารและพลเรือน ต่างก็มีอิสระและรู้จัก “หลอกล่อ” ประเทศมหาอำนาจที่เข้ามาเกี่ยวข้อง “อย่างชาญฉลาด” ดังตัวอย่างในสมัยสงครามโลกฯ

ตามแนวคิดนี้ ศ.ดร. McCoy เห็นว่า ผู้นำแต่ละประเทศในภูมิภาคนี้ เช่น ไทยหรือฟิลิปปินส์ ต่างมีความชาญฉลาดและดำเนินการให้บรรลุเป้าหมายของตนอย่างมีไหวพริบ คือไม่ได้คิดจะผูกติดหรือเกาะชาติมหาอำนาจฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดในการเมืองระหว่างประเทศอย่างตายตัวนัก แต่มักเป็นไปแบบพลิกแพลงหรือเลื่อนไหลอยู่ตลอดเวลา คือก้าวทันกระแสโลกแบบไปตามสถานการณ์ที่เอื้ออำนวยให้กับฝ่ายตนได้เปรียบในทางการเมืองเสมอ

ตัวอย่างเช่น ผู้นำประเทศเล็ก ๆ นั้น อาจเล่นบทเป็นฝ่ายนิยมญี่ปุ่นหรือสนับสนุนสัมพันธมิตรก็ได้ หากการเล่นบทนั้นยังประโยชน์ให้แก่ชาติบ้านเมืองกลุ่มของตนเหนือคู่แข่งอื่น ๆ และพร้อมจะปรับเปลี่ยนบทได้เสมอหากสถานการณ์แปรเปลี่ยนไป ในแง่นี้การยึดมั่นกับอุดมการณ์ของญี่ปุ่นหรือฝ่ายตะวันตกในระหว่างสงครามโลกฯ จึงมีความสำคัญน้อยกว่า “จุดยืน” ของผู้นำประเทศเล็กเพื่อความอยู่รอดของชาติตน การรักษาอำนาจภายในของผู้นำในแต่ละประเทศของภูมิภาคนี้

งานเขียนของ ศ.ดร. McCoy มีเป็นจำนวนมาก เล่มที่รู้จักกันดีในเมืองไทย น่าจะได้แก่ **The Politics of Heroin in Southeast Asia** (1972) หรือ **The Politics of Heroin: CIA Complicity in the Global Drug Trade** (2003) และ **Closer Than Brothers: Manhood at the Philippine Military Academy** (1999) **Policing America’s Empire: The United States, the Philippines, and the Rise of the Surveillance State** (2009) (ed. With Francesco Scarano) และเล่มล่าสุดคือ **In the Shadows of the American Century: The Rise and Decline of US Global Power.** (Haymarket Books, 2017)

แต่มีอีกเล่มหนึ่งซึ่งคนไทยแทบไม่รู้จักเลย นั่นก็คือ หนังสือ Southeast Asia Under Japanese Occupation (Author, Editor, 1980) และขอแนะนำว่าถ้าท่านสนใจศึกษาวิจัยหัวข้อใหม่ ๆ ที่จะช่วยทำให้เข้าใจประวัติศาสตร์ไทยประเทศต่าง ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้สมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 ได้อย่างถึงแก่นแล้ว แนวคิดหรือข้อเสนอแนะของ ศ.ดร. McCoy จะช่วยกระตุ้นฐานคิดของเราให้คิดกว้างและลึกกว่าเดิมได้มาก ทั้งวิธีการมองประวัติศาสตร์และการค้นแสวงหาหลักฐานแนวใหม่ ที่นักประวัติศาสตร์สกุลเดิมหรือวาทกรรมเก่าอาจไม่เคยคิด หรือคิดแต่ไม่เคยเฉลียวใจมาก่อนเลยก็ได้

นอกจากนี้ ข้อเสนอหลักของ ศ.ดร. McCoy ที่น่าสนใจและมีน้ำหนักอีกเรื่องหนึ่งก็คือ วิธีการมองและอธิบายพฤติกรรมทางการเมืองของบรรดาผู้นำชาวพื้นเมืองจากจุดยืนภายในหรือมุมที่เป็นจริง คือความขัดแย้งและการต่อสู้ทางการเมืองของบรรดาผู้นำในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้สมัยสงครามโลกฯ ที่ ศ.ดร. McCoy เน้นว่า ผู้นำท้องถิ่นในภูมิภาคนี้หรือเอเชียอาคเนย์ ไม่ได้มีเรื่องความจงรักภักดีต่อชาติมหาอำนาจฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดแบบตายตัว หรือไม่ได้ยึดติดกับอุดมการณ์ใดอย่างเหนียวแน่น ไม่ว่าจะเป็นประชาธิปไตย เผด็จการฟาสซิสต์ คอมมิวนิสต์ หากแต่มักทำตัวแบบพลวัตไปตามกระแสของโลก และที่สำคัญคือการเปลี่ยนข้าง ย้ายค่าย มักเกิดขึ้นได้เสมอ หากมีโปรโมชันหรือก็คือ การได้รับประโยชน์จากการเข้ามาของชาติมหาอำนาจนั้น ๆ

ตามข้อเสนอนี้เป็นการมองจากจุดยืนของผู้นำประเทศเล็กเป็นตัวตั้ง เพราะในฐานะประเทศเล็กย่อมต้องมีทางเลือกในการปกป้องตนเองจากกระแสการเมืองโลก ดังผู้นำอาเซียนต่างก็พยายามทำตัวให้เข้ากับสถานการณ์ของสงครามในแต่ละช่วงที่เข้ามา เพื่อความอยู่รอดของชาติและอำนาจของกลุ่มตนต้องมาก่อนเป็นลำดับแรก โดยต่างก็มิได้ใส่ใจเรื่องความสวามิภักดิ์หรือการยึดติดกับอุดมการณ์ของมหาอำนาจฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดอย่างตายตัวนัก

พูดง่าย ๆ ก็คือ จุดยืนของผู้นำของไทย-เพื่อนบ้านอาเซียน มักมองและบริหารจัดการกับการเมืองโลกไปในแนวทางเดียวกัน คือต่างคิดถึงกลุ่มการเมืองของตนเองและชาติบ้านเมืองของตนต้องมาก่อน ส่วนเรื่องการเข้าร่วมกับฝ่ายญี่ปุ่นหรือสัมพันธมิตร ก็เป็นเรื่องแล้วแต่สถานการณ์ไหนที่จะเอื้อประโยชน์ให้ฝ่ายตนได้เปรียบ/อยู่รอด

ดังนั้น ผู้นำชาวพื้นเมืองในภูมิภาคอุษาคเนย์นี้ จึงมี “ตัวเลือก” หรือเลือกได้ว่าจะอยู่กับมหาอำนาจใด และเป็นผู้กระทำมากกว่าเพียงเป็นผู้ตามฝ่ายมหาอำนาจแต่ถ่ายเดียว เช่น ถ้าเข้ากับญี่ปุ่นได้ประโยชน์ก็เอา แต่ถ้าหากเห็นว่าอยู่กับญี่ปุ่นแล้วจะเป็นฝ่ายเสียเปรียบคู่แข่งและ/หรือประเทศชาติเสียหาย ก็พร้อมจะย้ายค่ายได้เสมอ

ด้วยเหตุนี้ การจะเปลี่ยนข้างหรือคิดย้ายฝ่ายในระหว่างสงครามฯ ก็ถือเป็นเรื่องปกติเช่นกันหรือเป็นไปตามหลักธรรมชาติ กฎสากลของความอยู่รอด พินิจในแง่นี้นักประวัติศาสตร์ผู้ซึ่งย่อมจะฉลาดกว่าบุคคลในอดีตที่ศึกษา เนื่องจากรู้ว่าฝ่ายไหนชนะฝ่ายไหนแพ้ จึงไม่ควรใช้อคติใด ๆ ในปัจจุบัน กลับไปกล่าวโทษ ซ้ำเติมการกระทำของผู้ใดก็ตามที่ผ่านมาแล้ว เพราะผู้นำในประวัติศาสตร์ต่างได้พยายามทำดีที่สุดแล้วในเงื่อนไขขณะนั้น ๆ

ตามแนวคิดของ ศ. ดร. McCoy นี้ จึงเป็นมองตามความจริงอย่างมีเหตุผลจากจุดยืนของผู้นำประเทศเล็ก และน่าสนใจ นอกจากจะช่วยทำให้เข้าใจเข้าถึงปัญหา “เนื้อใน” ของไทยในสมัยสงครามโลกฯ แล้ว ยังมีประโยชน์ในการมองและทำความเข้าใจปัญหาภายในของแต่ละชาติ บทบาทและพฤติกรรมของผู้นำไทยและในเพื่อนบ้านอาเซียน รวมทั้งผู้นำอื่น ๆ ในประเทศโลกที่สาม/กำลังพัฒนาในสมัยต่อมา สมัยสงครามเย็น ได้เป็นอย่างดีอีกด้วย

ในกรณีของไทยกับสงครามโลกฯ นั้น แทนที่จะมองและอธิบายจากภายนอก ปัจจัยทางการเมืองระหว่างประเทศของความขัดแย้งโลกสองฝ่ายใหญ่เป็นคำตอบในแบบเดิมนั้น ศ. ดร. McCoy กลับเน้นการมองจากด้านใน การปรับตัวของผู้นำประเทศเล็ก และ/หรือการอธิบายจากจุดยืนของผู้นำประเทศเล็กเป็นตัวตั้ง ย่อมจะเห็นความเปลี่ยนแปลงภายในประวัติศาสตร์ของชาติเล็ก เช่น ไทย-เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ได้ดีกว่าจากมองจากระดับโลก

ตามแนวคิดของ ศ.ดร. McCoy ในกรณีของไทยสมัยสงครามโลกฯ นั้น ย่อมจะช่วยให้เห็นความขัดแย้งภายในของไทยชัดเจนกว่า เพราะต่างฝ่ายต่างก็มีเป้าหมายทางการเมืองของกลุ่มตน ทั้งในด้านการรักษาชาติบ้านเมือง ความอยู่รอดและ/หรือการเสริมสร้างฐานอำนาจของตนในยามสงครามฯ โดยต่างฝ่ายต่างก็งัดกลยุทธ์เรื่องระหว่างฝ่ายนิยม-ต่อต้านญี่ปุ่น หรือฝ่ายนิยมเผด็จการ-ประชาธิปไตยมาต่อสู้กัน คือต่างฝ่ายต่างก็รู้จักจัดการกับการเมืองระดับโลก “อย่างชาญฉลาด” และมีอำนาจขึ้น-ลงไปพร้อมกับสถานการณ์ของสงครามโลกฯ นั่นเอง

ในช่วงหลังจากนี้ ความขัดแย้งและการต่อสู้ทางการเมืองของผู้นำไทยและเพื่อนบ้านในอาเซียน รวมทั้งที่ไกลออกไปทางลาตินอเมริกาและแอฟริกาก็ยังคงอยู่ในเส้นทางเดียวกับที่เคยเกิดขึ้นมาแล้วในสมัยสงครามโลกฯ

ด้วยเหตุนี้ แนวคิดของ ศ.ดร.McCoy จึงยังคงทันสมัยและสามารถนำมาใช้ในสมัยต่อมา คือสมัยสงครามเย็นได้เช่นกัน ดังตัวอย่างงานของ Dr. Goscha (Goscha, Christopher E. (ed.), **Connecting Histories: Decolonization and the Cold War in Southeast Asia, 1945–1962** (Washington, DC: Woodrow Wilson Center Press, 2009) และของ Dr. Fineman, Daniel M. **(A Special Relationship: The United States and Military Government in Thailand, 1947-1956** (Honolulu: University of Hawaii Press, 1997) ซึ่งนำเสนอแนวคิดใหม่ที่คล้ายกัน คือการมองผู้นำในประเทศกำลังพัฒนาจากจุดยืนของพวกเขาแบบมีชีวิตเป็นของตนเอง มิใช่เป็นเพียงรัฐบาลหุ่น ผู้รับใช้มหาอำนาจฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด

aw-ci-□□□□□□□□□□-□□□□□□□□□-91-3.indd 29 6/10/2568 20:28:34

ของสองค่ายนั้น (โลกเสรีกับคอมมิวนิสต์)

จุดเด่นในงานของ Dr. Goscha และ Dr. Fineman คือเน้นการพินิจอย่างใส่ใจจากจุดยืน มุมมองที่เป็นจริงว่า ผู้นำในบรรดาประเทศเล็ก ๆ เหล่านี้มีปฏิกิริยาสนองตอบต่อการเมืองโลกอย่างไร ด้วยเงื่อนไข เหตุผลอะไรจากจุดยืนและการทำของผู้นำชาวพื้นเมืองในแต่ละประเทศเป็นตัวตั้งหรือเป็นพระเอกของเรื่อง มากกว่าเน้นวางบทบาทและอิทธิพลของชาติมหาอำนาจ ไม่ว่าจะเป็นสหรัฐอเมริกา-โลกเสรี หรือสหภาพโซเวียต-ค่ายคอมมิวนิสต์เป็นผู้กำหนดหลักแต่เพียงฝ่ายเดียว ซึ่งถือเป็นวาทกรรมเก่าหรือตามแนวเดิมในการอธิบายจากกระแสหลักที่ผ่าน

ในทางตรงข้าม Dr. Goscha และ Dr. Fineman กลับให้ความสำคัญกับบทบาทและอิทธิพลของประเทศเล็กด้วย เนื่องจากผู้นำของชาติเล็กต่าง ๆ ต่างก็มีมุมมอง มีตัวเลือกและได้เลือกแบบชาญฉลาด เช่นเดียวกับผู้นำของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในสมัยสงครามโลกฯ คือมักเลือกรับหรือเข้าข้างชาติมหาอำนาจเป็นเพียงฉากหน้า แต่ในหลังฉากแล้ว ผู้นำแต่ละประเทศของชาติเล็กเหล่านี้ ต่างก็มีจุดยืนของตน มีเป้าหมายเฉพาะของตนเอง เพื่อความอยู่รอดในการเมืองระดับชาติ ระดับโลก และมีความรักชาติของตนเองไม่ต่างกัน ซึ่งแนวคิดนี้ยังคงทันสมัยในการพินิจผู้นำไทย-อาเซียนในสมัยต่อมา คือปัจจุบัน-อนาคตอันใกล้ภายใต้ระเบียบโลกใหม่ ในบริบทการแข่งขันของ 2 ขั้วอำนาจใหญ่ ระหว่างฝ่ายจีน - BRICS+ กับฝ่ายสหรัฐอเมริกา - Trump 2.0 ได้อย่างดีอีกด้วย

ดังนั้นข้อเสนอของ Dr. Goscha และของ Dr. Fineman นี้ จึงน่าสนใจอย่างยิ่ง โดยเฉพาะสำหรับผู้สนใจที่จะศึกษาวิจัยเชิงลึกในเรื่องใหม่ ๆ ทางประวัติศาสตร์ไทยและ/หรือประเทศเพื่อนบ้านในสมัยสงครามเย็นและสมัยหลังต่อมา เพราะนอกจากข้อเสนอนี้เป็นการท้าท้ายการอธิบายแบบวาทกรรมเดิม และเปลี่ยนวิธีการมองบทบาทและอิทธิพลของมหาอำนาจต่าง ๆ โดยเฉพาะสหรัฐอเมริกา รวมทั้งบรรดาผู้นำท้องถิ่นในชาติเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในฐานะผู้เล่นที่มีความเป็นอิสระหรือเป็นตัวของตัวเองในบริบทโลกแล้ว ยังกระตุ้นให้เราจำเป็นต้องแสวงหาแหล่งข้อมูลใหม่ ๆ จากบรรดาข้อมูลเก่าของหอจดหมายเหตุฯ ต่าง ๆ มาสนับสนุนได้อีกด้วย

ทั้งนี้ก็เพราะเมื่อวิธีการมองประวัติศาสตร์ และ/หรือการมีจุดยืนในการอธิบายปรับเปลี่ยนไปแล้ว การมองและแสวงหาหลักฐาน รวมทั้งการตีความและการประเมินค่า ก็ย่อมจะมีการปรับเปลี่ยนไปอย่างแน่นอนเช่นกัน พินิจในแง่นี้ การค้นพบข้อมูลใหม่ก็ย่อมเกิดขึ้นได้เสมอ แม้ข้อมูลนั้นจะเก่าแก่หรือมีมานานอยู่แล้ว ณ NARA ก็ตาม

NARA: เอกสารเก่า ข้อมูลลับ และภาพสะท้อนใหม่ “ความชาญฉลาด” ของผู้นำไทย - อาเซียน

จากเอกสารลับของ NARA ในสมัยสงครามเย็นได้สะท้อนภาพเด่นว่า เมื่อต้องเผชิญกับภัยคุกคามของค่ายคอมมิวนิสต์และข้อกำหนดอย่างเข้มงวดของฝ่ายสหรัฐอเมริกา ผู้นำไทยซึ่งมากด้วยประสบการณ์ในการบริหารจัดการกับการเมืองระดับโลก “อย่างชาญฉลาด” มาแล้ว ก็มีการเคลื่อนไหวต่อสู้ ตั้งรับ และช่องทางหนึ่งที่สะท้อนความไม่พอใจต่อฝ่ายสหรัฐอเมริกาและความต้องการเป็นอิสระนี้ “อย่างชาญฉลาด” ก็คือการรู้จักใช้นโยบายในการ “หลอกล่อ” กับสหรัฐอเมริกา โดยการก่อตั้งสมาคมอาเซียนด้วยข้ออ้างภัยจากคอมมิวนิสต์ และการแสวงหาสันติภาพในกลุ่มชาติเอเชียและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รวมทั้งยังต้องการแสวงหาหรือสร้างองค์การความร่วมมือภายในสมาชิกของประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ด้วยกันเอง มากกว่าในรูปแบบของซีโต้ (SEATO)

หลักการหรือข้ออ้างนี้ ดูมีเหตุมีผลและฝ่ายไทยและสมาชิกของ ASA และ ASEAN ต่างใช้เรื่องนี้เป็นประเด็นพื้นฐานในการเคลื่อนไหวต่อสู้กับฝ่ายสหรัฐอเมริกา ค่ายคอมมิวนิสต์ ด้วยการจัดตั้งองค์การความร่วมมือในภูมิภาค

โดยยกกรณีของ SEATO เป็นตัวอย่างที่ไม่สามารถตอบสนองได้ดี เนื่องจากสมาชิกส่วนสำคัญของ SEATO มาจากชาติมหาอำนาจ ประเทศนอกภูมิภาคมากกว่าประเทศของอาเซียน ดังจะเห็นได้ว่าซีโต้ (SEATO) มีประเทศต่าง ๆ จากชาติมหาอำนาจคือ สหรัฐอเมริกา ฝรั่งเศส อังกฤษ ออสเตรเลีย และนิวซีแลนด์ ในขณะที่ในอาเซียนมีไทยกับฟิลิปปินส์เท่านั้น (ในเอเชียยังมีปากีสถานซึ่งเป็นพันธมิตรที่แนบแน่นของสหรัฐอเมริกาอีกด้วย)

ร่องรอยของผู้นำไทยในการใช้ช่องทางนี้ ซึ่งก็คือการจัดตั้งองค์การความร่วมมือระดับภูมิภาค ด้วยข้อกำหนดต้องการสมาชิกเฉพาะที่มาจากประเทศภายในภูมิภาคนี้เท่านั้น มีความหมายชัดเจน เพราะภายใต้ข้อกำหนดนี้ นอกจากสะท้อนความไม่พอใจต่อฝ่ายสหรัฐอเมริกาและความต้องการเป็นอิสระ “อย่างชาญฉลาด” แล้ว การใช้แนวทางนี้ยังแสดงให้เห็นถึง การรู้จักใช้นโยบายในการ “หลอกล่อ” กับฝ่ายสหรัฐอเมริกาอีกด้วย

เพราะด้วยการก่อตั้งสมาคมอาเซียน จากข้ออ้างภัยคุกคามของคอมมิวนิสต์และการแสวงหาสันติภาพกับฝ่ายต่าง ๆ ที่มีระบบการเมืองต่าง ๆ คือกับค่ายคอมมิวนิสต์ในปัญหาสงครามเวียดนามตามที่กล่าวมานี้ เป้าหมายใหญ่ของไทย-อาเซียน ก็คือ ต้องการลดบทบาทและอิทธิพลของ SEATO-สหรัฐอเมริกา-โลกเสรี ไปโดยปริยาย และเราสามารถค้นหาตามหาร่องรอยนี้ได้จากเอกสารลับของ NARA สมัยนั้นได้อย่างกว้างขวาง ทั้งฝ่ายความมั่นคงและฝ่ายการเมือง ซึ่งมีข้อมูลเด่น ๆ เกี่ยวข้องกับอาเซียนในช่วงทศวรรษแรก 2510-2520 จากชุด RG 59 อยู่ไม่น้อย

เรื่องนี้ผู้เขียนเคยไปค้นอ่านจาก NARA หลายครั้งแล้ว ครั้งล่าสุดในปี พ.ศ. 2559 เมื่อตอนต้องการสืบค้นเรื่อง “120 ปี ไทย – รัสเซีย” จึงขอใช้ข้อมูลชุดเดิมนั้นและนำบางส่วนจากข้อมูลใหม่ในปี พ.ศ. 2563-2565 มาเป็นฐานข้อมูลหลักเพื่อแสดงให้เห็นถึงท่าทีและปฏิกิริยาของสหรัฐอเมริกาที่มีต่อไทย - ASEAN โดยเฉพาะข้อมูลลับเด่น ๆ ในชุด RG 59 เพื่อการสร้างความรู้ ความเข้าใจ เข้าถึง กำเนิดของสมาคมอาเซียนในบริบทที่กว้างและลงลึกได้เป็นอย่างดี

มุมมองของสหรัฐอเมริกาที่มีต่อการจัดตั้ง ASEAN ในปี พ.ศ. 2510 จากเอกสารลับชุด RG 59 มีประเด็นเด่นสัมพันธ์กันอยู่อย่างน้อย 2 ด้าน หนึ่งสหรัฐอเมริกายังคงให้ความสำคัญกับ SEATO คือมุ่งเน้นเชิงสงครามการทหารเป็นหลัก แต่ในอีกด้านหนึ่งก็แสดงให้เห็นชัดว่าไทยและสมาชิกอีก 4 ชาติของ ASEAN ที่ต้องการเป็นอิสระจากสหรัฐอเมริกาและหันไปเจรจาสันติภาพกับค่ายคอมมิวนิสต์ ได้ปกปิดเรื่องนี้ไว้อย่างดี คือมีการเคลื่อนไหวอย่างเงียบ ๆ ก่อนจะนำไปสู่การประกาศจัดตั้งอย่างเป็นทางการ จึงทำให้สหรัฐอเมริกาซึ่งแม้ได้ติดตามการเคลื่อนไหวของ ASA อยู่เสมอ แต่กลับไม่ทราบการข่าวเชิงลึกของ ASA ก่อนที่จะพัฒนาไปสู่การประกาศจัดตั้งเป็น ASEAN

ประเด็นเด่นทั้งสองนี้จะเป็นแกนหลักในการนำเสนอในตอนต่อ ๆ ไป เพื่อแสดงถึงปฏิสัมพันธ์ระหว่างไทย - อาเซียนกับสหรัฐอเมริกาในการก่อตั้งและบทบาทช่วงแรกของ ASEAN ซึ่งนอกเหนือจากต้องเผชิญกับอุปสรรคจากสหรัฐอเมริกา-โลกเสรีแล้ว ยังต้องเผชิญกับปัญหาใหญ่จากอีกด้านหนึ่งของโลก 2 ขั้วในขณะนั้น คือไม่ได้รับการยอมรับจากซีกโลกฝ่ายคอมมิวนิสต์และกลุ่ม NAM (เช่น อินเดีย) อีกด้วย แต่ก่อนที่จะเข้าสู่เนื้อหาหลักในเอกสารชุด RG 59 ควรเข้าใจตัว NARA : ระบบ การให้บริการและข้อมูลเบื้องต้น ซึ่งจะนำเสนอในตอน (3) ต่อไป

aw-cl-□□□□□□□□□□-□□□□□□□□□-91-3.indd 30 6/10/2568 20:28:35